

Je Evropská unie energetický aktér ve vztazích s vybranými zeměmi subsaharské Afriky?

LUKÁŠ TICHÝ, JAN PROUZA

Is the European Union an Energy Actor in Relations with Selected Sub-Saharan African Countries?

Abstract: The main aim of the article is to analyze the EU energy relations with several current (Angola, Gabon and Nigeria) and potential energy suppliers (Mozambique, Tanzania and Kenya) in Sub-Saharan Africa in 2007–2017, with an emphasis on the potential for energy security enhancement. The purpose of the article is to find out if the EU is perceived in Sub-Saharan Africa as an indispensable actor of the international energy relations, or whether these energy relations are still the domain of individual EU Member States. At the same time, the article further analyzes the goals, interests and tools that the EU is pursuing and using in its energy policy towards Sub-Saharan Africa. The article uses the concept of a modified form of the EU's external energy actorness based on three criteria: (1) the perception of the actor by a third party, (2) the policy goals and interests, and (3) the resources and policy tools.

Key words: European Union, Sub-Saharan Africa, energy, actorness, oil, gas.

DOI: <<https://doi.org/10.32422/mv.1566>>.

ÚVOD

Vztahy s Afrikou¹ lze považovat za jedno ze základních a formujících témat vnější politiky Evropské unie (EU), a to jak pro tematické zaměření (obchod, rozvoj, bezpečnost či šíření demokracie), tak i pro její faktické fungování. Obdobně je EU velmi důležitá pro africké státy, neboť zůstává do současnosti největším obchodním i rozvojovým partnerem, byť vliv konkurence (USA, ČLR, Indie, Brazílie či nově také například Turecka) prudce narůstá. Vzestup nových regionálních mocností v čele s ČLR vyvolává v zemích EU ekonomicky a politicky propojených s Afrikou obavy z jakési nové „rvačky o Afriku“.² Nedávná migrační krize pak k těmto obavám z vnějšího vlivu na Afriku přidala i obavy z její vnitřní nestability. Ta se projevuje celou řadou závažných bezpečnostních výzev – nelegálním přistěhovalectvím, organizovaným zločinem (zejména pašováním drog, obchodem se zbraněmi a lidmi) či terorismem – a přímo tak ovlivňuje bezpečnost a stabilitu Evropy (Venturi 2016). I díky tomu je Afrika považována za prioritu pro EU jako celek i pro jednotlivé členské státy, a to i pro ty, které s ní nejsou významně ekonomicky propojeny, jako je například Česká republika či další státy bez koloniální minulosti.

Africký kontinent, který reprezentuje po Rusku druhého nejdůležitějšího dodavatele energetických zdrojů do EU (BP 2018), je obdařen velkým množstvím nevyužitých fosilních

paliv³ a obnovitelných zdrojů energie (OZE),⁴ jež by mohly přispět k posílení energetické bezpečnosti. Úzká spolupráce s Afrikou v oblasti energetiky by pak mohla být všestranně výhodná – EU by díky ní snížila energetickou závislost na Rusku a africké státy by získaly více prostředků pro rozvoj a investice. Dostupnost energií je přitom jednou ze základních podmínek pro zlepšení života v rurálních oblastech, které by mělo následně redukovat živelnou urbanizaci a v neposlední řadě také vytvořit lepší podmínky pro prudce rostoucí mladou populaci, jež by se jinak pravděpodobně rozhodla migrovat do Evropy.

Přesto není interakci mezi EU a subsaharskou Afrikou (SA) obecně a konkrétně jejich energetické spolupráci věnována v akademickém prostředí prozatím odpovídající pozornost (srovnej Waisová 2011; Youngs 2009a,b; Sucirelli 2010; Charles – Mulili 2013: 171–194; Hadfield 2013: 209–237; Del Biondo 2015: 237–254; Venturi 2016). Hlavním cílem článku je pomocí konceptu vnějšího aktérství Evropské unie analyzovat její energetické vztahy vůči dodavatelům jak současným (Angola, Gabon a Nigérie), tak potenciálním (Mosambik, Tanzanie a Keňa) v subsaharské Africe od roku 2007, kdy vzniklo Energetické partnerství Afrika–EU (AEES), do roku 2017, s důrazem na možnosti posílení energetické bezpečnosti. K dosažení hlavního cíle budeme hledat odpovědi na několik dílčích otázek:

(1) Je EU v subsaharské Africe vnímána jako svébytný aktér energetických vztahů, zejména s ohledem na zlepšení vlastní energetické bezpečnosti?

(2) Nebo naopak jsou tyto energetické vztahy stále doménou jednotlivých evropských států (bývalých koloniálních metropolí)?

(3) Sleduje EU vůči vybraným zemím SA energetické zájmy a cíle k posílení energetické bezpečnosti?

(4) Disponuje EU v energetických vztazích s vybranými zeměmi SA potřebnými nástroji ke zvýšení energetické bezpečnosti?

Článek se zaměřuje primárně na vnímání EU jako energetického aktéra v subsaharské Africe, který sleduje cíle s ohledem na posílení dodávek ropy, plynu a elektřiny a disponuje k tomu dostatečnými nástroji. To znamená, že rozhodujícím faktorem pro nás je jednak uznání a vnímání EU jako celku, nikoliv evropských států, a jednak sledování a prosazování vlastní energetické bezpečnosti, nikoliv energetické bezpečnosti afrických států.

Zmíněné země SA byly vybrány na základě několika kritérií. Zaprvé zvolené státy představují země ze tří subregionů SA, a to západního, středního a východního. Zadruhé jsou ve vybraných státech SA zastoupena tři hlavní koloniální dědictví (britské – Nigérie, Tanzanie, Keňa; francouzské – Gabon; portugalské – Angola a Mosambik). Zatřetí mají Nigérie,⁵ Angola⁶ a Gabon⁷ nezanedbatelné zásoby ropy a v případě prvních dvou států také zemního plynu. Zároveň jsou důležitými producenty ropy, kterou exportují do EU, a v případě Nigérie jde také o důležitého producenta plynu a exportéra zkapalněného zemního plynu (LNG) do EU. Začtvrté je Keňa⁸ významný budoucí producent ropy a u Mosambiku⁹ s Tanzanií¹⁰ se očekává výrazný nárůst produkce plynu. Zároveň tyto země představují potenciální dodavatele ropy a LNG do zemí EU. A konečně zapáté byla důležitým faktorem míra interakce a dostupnost informací o vztazích těchto vybraných šesti států SA s EU.

Struktura článku je následující. V první části je definován hlavní teoretický koncept vnější dimenze aktérství EU ve spojení s energetikou. Ve druhé části jsou vymezena kritéria výběru dat a stanoveny konkrétní datové vzorky použité pro zkoumání vnějšího energetického aktérství EU. Poslední část pomocí stanovených kritérií aktérství analyzuje energetické vztahy EU vůči vybraným zemím subsaharské Afriky s cílem zodpovědět na výše zmíněné otázky.

Kritéria vnějšího energetického aktérství EU

V teoretické rovině je článek založen na konceptu vnějšího aktérství EU (srovnej Bretherton – Vogler 2006; Dryburgh 2008; speciální číslo *Mezinárodních vztahů* 2011; speciální

číslo *International Relations* 2013) ve spojení s unijní energetickou politikou (srovnej Maltby 2013: 435–444; Brutschin 2016; Goldthau – Sitter 2015; Tichý – Odintsov 2015). Koncept aktérství nabízí prostředky pro analyzování role a postavení EU, a to takovým způsobem, který jde za rámec institucionální analýzy či zkoumání efektivity. Zároveň koncept unijního aktérství umožňuje ve vnějších energetických vztazích EU využívat poznatky, cíle a nástroje dalších politik, zejména společné zahraniční a bezpečnostní politiky (SZBP), ale i rozvojové politiky, kam patří i dohody o hospodářském partnerství (EPA) a nástroje rozvojové spolupráce (DCI).

Konkrétně při analýze energetických vztahů EU s vybranými státy SA používáme modifikovanou podobu vnějšího energetického aktérství EU založené na třech kritériích, jimiž jsou: (1) vnímání daného subjektu třetí stranou jako autonomního, akceptovaného a uznávaného aktéra v oblasti energetiky; (2) cíle a zájmy, jež aktér sleduje ve své vnější energetické politice; a (3) zdroje a nástroje politiky, jež aktér využívá ve svých vnějších energetických vztazích vůči ostatním aktérům. Tyto znaky jsou rozpracovány v kontextu současné diskuse o vnějším aktérství EU. Tu je možné shrnout do tří kategorií (respektive tří kritérií) zkoumání vnějšího aktérství (srovnej Kuchařová 2014), kterými jsou: (1) vnější uznání, tj. uznání ze strany třetích aktérů (srovnej Ginsberg 1999; Kratochvíl – Šimon 2011: 6–14; Kratochvíl – Cibulková – Beník 2011: 391–412); (2) soudržnost, tj. soudržnost vnějších politik a jejich cílů, hodnot, soulad v jednání mezi jednotlivými členskými státy a institucemi a v naplňování cílů/zájmu (Ginsberg – Eizenstat 2001; Tocci 2008; Valiyeva 2016); a (3) účinnost a schopnosti aktéra, k nimž patří nástroje vnější politiky a SZBP i ochota je využívat (Thomas 2012: 460–461; Niemann – Bretherton 2013: 267–268; Brattberg – Rhinard 2013).

(1) Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou

Kritérium percepce EU jako mezinárodního aktéra staví na souběžném procesu uznání, jenž se odehrává jak mimo rámec EU ze strany různých regionálních organizací, třetích zemí či mezinárodních organizací, tak uvnitř EU samé ze strany členských států (srovnej Dryburgh 2008: 265; Kratochvíl – Šimon 2011: 6–14; Kratochvíl – Cibulková – Beník 2011: 395–396). V tomto případě budou autoři zkoumat, zda je EU vnímána a uznána jako aktér ve vnějších vztazích v oblasti energetické bezpečnosti ze strany vybraných zemí SA. Uznávání a vnímání EU jako nezávislého energetického aktéra ze strany jak stávajících, tak potenciálních producentů v SA je považováno za předpoklad úspěšné vnější dimenze energetické politiky a bezpečnosti EU vůči zemím v této oblasti.

(2) Cíle a zájmy energetické politiky EU

Na první kritérium navazuje kritérium druhé v kontextu debaty o zdrojích vnějšího uznání EU (srovnej Kratochvíl – Šimon 2011: 6–14; Ginsberg – Eizenstat 2001; Brattberg – Rhinard 2013). Vzhledem k zaměření druhého kritéria na existenci definovaných cílů a zájmů energetické politiky považujeme za zdroj a podmínku vnějšího uznání schopnost EU formulovat a prosazovat svoje cíle a zájmy ve své energetické politice vůči ostatním aktérům mezinárodních vztahů. To znamená, že toto kritérium nám poslouží jako podmínka, respektive zdroj uznání EU jako energetického aktéra ze strany vybraných států SA. Zároveň pomocí tohoto kritéria budeme zkoumat, jaké cíle a zájmy vnější energetické politiky a bezpečnosti sleduje a prosazuje Evropská unie ve vztazích vůči vybraným zemím SA.

(3) Zdroje a nástroje energetické politiky EU

S předchozím kritériem bezprostředně souvisí třetí kritérium, kterým jsou zdroje a politické nástroje k realizaci cílů a zájmů (srovnej Bretherton – Vogler 2006; Dryburgh 2008: 263–264; Brattberg – Rhinard 2013). Se zřetelem ke konkrétnímu zaměření na vnější dimenzi energetické bezpečnosti a politiky EU vůči vybraným státům SA používají autoři

při zkoumání tohoto kritéria vedle politicko-diplomatických, ekonomických a právních opatření, která EU využívá ve své SZBP a vnějších vztazích, především specifické nástroje unijní energetické politiky, jejichž pomocí má být dosaženo stanovených cílů a zájmů. EU ve vnějších energetických vztazích vůči třetím aktérům disponuje rozhodujícími energetickými nástroji dvojího druhu. Tyto nástroje jsou buď bilaterálního, nebo multilaterálního charakteru. Tabulka č. 1 shrnuje kritéria vnějšího energetického aktérství EU a jejich operacionalizaci v kontextu debaty o kritériích vnějšího aktérství EU a její zahraniční politiky.

Tabulka č. 1
Kritéria vnějšího energetického aktérství EU

Kritérium	Operacionalizace	Diskuse o kritériích vnějšího aktérství EU a SZBP
Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou	Na základě přítomnosti významu EU či členských států v projevech a výstupech vybraných států SA zaměřených na oblast energetické bezpečnosti a interakce	Vnější uznání EU (vnímání a uznání ze strany třetích aktérů, tj. ostatních států, ale i například regionálních a mezinárodních organizací)
Cíle a zájmy energetické politiky EU	Pomocí formulace cílů a zájmů energetické politiky jako zdroje vnějšího uznání, které EU sleduje a prosazuje ve svých energetických vztazích vůči vybraným státům SA	Soudržnost (soudržnost vnějších politik, cílů, hodnot, soulad v naplňování cílů/zájmů a v jednání mezi jednotlivými členskými státy a institucemi)
Zdroje a nástroje energetické politiky EU	Prostřednictvím existence sady politicko-diplomatických a právních opatření a nástrojů energetické politiky, které má EU k dispozici a využívá v energetických vztazích vůči vybraným státům SA	Účinnost a schopnosti aktéra (nástroje vnější politiky a společné zahraniční i bezpečnostní politiky a ochota/schopnost je využívat v mezinárodních vztazích)

Zdroj: Autoři.

V tomto článku pak konceptem vnějšího energetického aktérství rozumíme schopnost EU vystupovat a jednat ve vnějších energetických vztazích vůči ostatním aktérům, kteří vnímají a akceptují EU jako energetického aktéra, jenž disponuje jednak možnostmi stanovit a aktivně prosazovat cíle unijní energetické bezpečnosti v mezinárodním prostředí a jednak schopností identifikovat, rozvíjet a provádět energetickou politiku a její zájmy za použití všech nástrojů mezinárodních vztahů (diplomacie, jednání atd.). Jinak řečeno, EU jako vnější aktér by měla být v energetických vztazích uznávána ostatními aktéry, přičemž podmínkou, respektive zdrojem vnímání a akceptování EU je její schopnost formulovat, sledovat a prosazovat svoje energetické cíle a zájmy vůči ostatním energetickým aktérům za využití sady opatření a nástrojů zahraniční, rozvojové a energetické politiky.

Datové vzorky a kritéria výběru relevantních dat

K jednotlivým kritériím aktérství EU přistupujeme pomocí konkrétního datového vzorku. Data budou sbírána ze studia dokumentů, přičemž následně vytvoříme datový vzorek. Ačkoliv je teorie vytváření datového vzorku obvykle spojena s kvantitativním typem výzkumu, její použití je vhodné i pro tento článek kvůli ohraničení relevantního materiálu výše vymezenými kritérii vnějšího energetického aktérství EU (Hynek – Střítecký 2010: 7). V tomto článku pracujeme se dvěma datovými vzorky.

Základem prvního datového vzorku, který používáme pro první kritérium, jsou novinové články vybraných internetových a tištěných deníků z Angoly, Gabonu, Keni, Mosambiku, Nigérie a Tanzanie v časovém období posledních deseti let, tj. 2007–2017. Ty zkoumáme prostřednictvím kvalitativní obsahové analýzy (srovnej Beneš 2008: 98; Hynek – Střítecký 2010: 10–11; Krippendorff 2004: 3–43) mediálních zdrojů (podobně Jeníčková 2011: 57–77). K tomuto výběru nás vedly tři důvody. Zaprvé můžeme zaměřením na mediální diskurz dosáhnout srovnatelných výsledků v jednotlivých státech SA. S tím zadruhé souvisí skutečnost, že ve sledovaných zemích SA neexistují v dostatečném počtu zdroje ve formě rozhovorů, vyjádření a projevů relevantních politických představitelů zmíněných afrických zemí, které bychom mohli použít při zkoumání tohoto prvního kritéria unijního aktérství. Zatřetí, ačkoli veřejný diskurz ne vždy odhaluje všechny nuance postoje tvůrců národních politik vůči jednání a rozhodování činitelů EU či představitelů členských států, nabízí jasný obraz o obecné přítomnosti (nebo nepřítomnosti) EU jako relevantního aktéra energetických vztahů v celostátním národním diskurzu. Právě tuto přítomnost ve veřejném diskurzu jednotlivého vybraného státu SA považujeme za podmínku *sine qua non* pro uznání EU za energetického aktéra (srovnej Kratochvíl – Cibulková – Beník 2011: 399).

Na druhou stranu jsou si autoři vědomi určitých limitů mediální analýzy (srovnej Chaban – Kelly 2017: 691–708; Chaban – Miskimmon – O’Loughlin 2017: 1273–1289). V případě zvolených afrických deníků se může jednat zejména o problém objektivitu a důvěryhodnosti zvolených periodik, neboť jejich články mohou být ovlivněny vztahem daného média k vládnoucí reprezentaci, vlastnickou strukturou, ideologickým zaměřením či obecnou mírou svobody sdělovacích prostředků. Limitující může být i omezení zkoumaných deníků na anglofonní, frankofonní a lusofonní, zvláště pak s ohledem na regionální jazyky (svahilštinu v Tanzanii a Keni či hauštinu v Nigérii). Domníváme se však, že téma energetického aktérství EU není na vnitropolitické scéně natolik ožehavé, aby se v jeho reflexi významně projevila výše uvedená předpojatost, notabene když z každé země zkoumáme alespoň tři deníky, které mají různou vlastnickou strukturu. Vzhledem k povaze tématu nepředpokládáme ani výraznější působení (auto)cenzury či jiných prostředků, kterými se autoritativní režimy snaží ovlivňovat mediální diskurz. A konečně za problematické nepovažujeme ani zmíněné jazykové omezení, neboť dané téma má výrazné mezinárodní a ekonomický rozměr, jenž bývá více akcentován v denících ve světových jazycích.

V každé zvolené africké zemi byly vždy vybrány tři až čtyři deníky, které (1) pokrývají mezinárodní témata; (2) zveřejňují vlastní, a nikoliv jen převzaté zprávy; (3) mají přístupný elektronický archiv článků pokrývající sledované období; (4) představují v dané zemi relevantní zdroj informací dle *World Newspapers and Magazines Online* (w3news-papers.com. d.); (5) jsou hlavními nebo významnými deníky v dané africké zemi; a (6) jsou vydávány v angličtině, francouzštině či portugalštině. Seznam všech analyzovaných článků je elektronickou přílohou tohoto textu. Rozdělní deníků dle vybrané africké země, jazyka publikování článků a jejich počtu znázorňuje tabulka č. 2.

Celkem jsme získali 140 článků z afrických deníků, jež se věnují problematice energetických vztahů mezi EU či členským nebo evropským státem a vybranou zemí SA. Zvoleny byly pouze ty články, kde se souběžně objevila klíčová slova „energetika“ nebo „ropa“ či „zemní plyn“ či „elektřina“ a zároveň „EU či Evropská unie“ nebo „Evropa“ či „evropský

Tabulka č. 2
Rozdělení afrických deníků dle státu, jazyka publikování a počtů článků

Stát subsaharské Afriky	Deník	Jazyk publikování	Počet článků
Angola	<i>Jornal de Angola, Economia & Financas, O País a The WorldFolio</i>	Portugalština a angličtina	18
Gabon	<i>Gabon Review, Times Gabon a Gabon News</i>	Francouzština	17
Keňa	<i>Daily Nation, The Standard a Business Daily</i>	Angličtina	17
Mosambik	<i>Verdade, Club of Mozambique, Zambezián a The WorldFolio</i>	Portugalština a angličtina	14
Nigérie	<i>Vanguard, The Punch a The Guardian</i>	Angličtina	44
Tanzanie	<i>The Citizen, Daily News a Tanzania Invest</i>	Angličtina	30

Zdroj: Autoři.

stát“, přičemž v porovnání s členským státem EU chápeme evropský stát nikoliv jako nositele EU, ale představitele suverénního státu, který sleduje vlastní energetické cíle a zájmy. Tabulka č. 3 shrnuje obsah prvního datového vzorku a zvolenou metodu zkoumání prvního kritéria vnějšího energetického aktérství EU.

Zároveň se tabulka č. 3 zaměřuje i na druhý datový vzorek, který v článku tvoří soubor strategických dokumentů EU (například unijní strategické dokumenty analyzující vybranou africkou zemi, dohody, programy, „cestovní mapy“, společné strategie, partnerství, akční plány, společná komuniké, společná prohlášení, *Joint Way Forward* apod.)

Tabulka č. 3
Metody a zdroje dat analýzy kritérií vnějšího energetického aktérství EU

Kritérium aktérství EU	Zkoumání kritérií aktérství EU		
	Metoda	Datový vzorek a zdroj	Počet
Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou	Kvalitativní obsahová analýza mediálních zdrojů	První datový vzorek / (1) novinové články vybraných afrických států	140
Cíle a zájmy energetické politiky EU	Kvalitativní obsahová analýza politických dokumentů	Druhý datový vzorek / (1) strategické dokumenty publikované na stránkách delegace EU; (2) politické dokumenty publikované jednotlivými unijními institucemi EU	60
Zdroje a nástroje energetické politiky EU			

Zdroj: Autoři.

publikovaných na stránkách delegace EU vůči Angole, Gabonu, Keni, Mosambiku, Nigérii a Tanzanii v období let 2007–2017 a zabývajících se energetickými vztahy mezi EU a SA či zvolenou africkou zemí. Dále byly do datového vzorku zařazeny dokumenty EU publikované ve stejném časovém období jednotlivými unijními institucemi, tj. Evropskou komisí (EK), Evropským parlamentem (EP), Radou Evropské unie a Evropskou radou. Zaměření na kvalitativní obsahovou analýzu politických dokumentů má opět několik důvodů. Zaprvé tyto unijní dokumenty a strategie oficiálního či neoficiálního charakteru reprezentují postoj EU jako celku vůči vybrané africké zemi v oblasti energetiky. Zadruhé dokumenty EU ve vztahu ke zvoleným státům SA, jež byly publikovány jednotlivými unijními institucemi, odrážejí stanovisko hlavních tvůrců energetické politiky EU, tj. unijních orgánů, ale i členských států zastoupených v těchto orgánech. A konečně zatřetí zkoumání politických dokumentů a strategií EU představuje užitečný zdroj analýzy unijních cílů a zájmů, ale i zdrojů a nástrojů energetické bezpečnosti a politiky EU (Maltby 2013; Brutschin 2016).

Opět byly vybrány pouze ty strategické a unijní dokumenty, kde se souběžně objevila klíčová slova „Afrika“ či „africká/ý“ a „energetika“ nebo „ropa“ či „zemní plyn“ či „elektrina“. Tímto způsobem jsme získali 60 dokumentů oficiálního i neoficiálního charakteru. Druhý datový vzorek, tvořený jednotlivými politickými dokumenty, používáme při analýze druhého a třetího kritéria vnějšího energetického aktérství EU, jimiž jsou cíle a zájmy a zdroje a nástroje energetické politiky vůči státům SA.

VNĚJŠÍ AKTÉRSTVÍ EU V ENERGETICKÝCH VZTAZÍCH VŮČI VYBRANÝM STÁTŮM SUBSAHRSKÉ AFRIKY

V této části je nejprve představen energetický rámec vztahů mezi Evropskou unií a subsaharskou Afrikou. Ten ukazuje jak hlavní cíle, jež oba aktéři v energetické interakci sledují, tak nástroje, které představitelé EU a SA využívají k jejich naplnění. Následně bude hlavní pozornost věnována analýze aktérství EU vůči vybraným zemím SA pomocí tří kritérií, jimiž jsou: (1) vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou; (2) cíle a zájmy energetické politiky EU; a (3) zdroje a nástroje energetické politiky EU.

Energetické vztahy mezi EU a subsaharskou Afrikou

Energetika nebyla významným tématem interakce EU a SA až do konání prvního summitu EU–Afrika v Káhiře v roce 2000. Následně byla energetická otázka v interakci EU a SA vedle vnější dimenze unijní energetické politiky spojena také s rozvojovou politikou. Evropská unie byla přesvědčená, že primární úsilí o zvýšení energetické účinnosti a produktivity ve státech SA zvýší kapacitu a tím i množství energetických zdrojů dostupných pro vývoz na evropské trhy. Rada EU proto ve svých závěrech z května 2007 vyzvala k vytvoření komplexního a dlouhodobého rámce pro dialog o energii mezi Afrikou a EU, jenž by měl přinést skutečné, vyvážené a komplexní energetické partnerství mezi oběma stranami (Youngs 2009b: 6–10).

K tomu došlo v prosinci 2007 na druhém summitu EU–Afrika v Lisabonu, kde představitelé EU a Africké unie (AU) přijali Společnou strategii Afrika–EU (JAES), jež definuje celkové Strategické partnerství Afriky a EU. Strategie usiluje o sblížení Afriky a EU posílením hospodářské spolupráce a podpory udržitelného rozvoje, demokracie, míru a bezpečnosti (srovnej Venturi 2016: 4). Jako jedna z osmi oblastí Strategického partnerství mezi EU a Afrikou, realizovaného na základě Společné strategie Afrika–EU, bylo založeno Energetické partnerství Afrika–EU (*Africa-EU Energy Partnership* – AEEP; viz JAES 2007a: 18).

Toto partnerství je podrobněji rozpracováno v Prvním akčním plánu (2008–2010) pro provádění strategického partnerství Afrika–EU. Podle něj bude AEEP dlouhodobým rámcem pro strukturovaný politický dialog a spolupráci mezi Afrikou a EU v energetických otázkách strategického významu, které budou odrážet potřeby Afriky a Evropy (JAES 2007b).

Energetické partnerství posiluje stávající dialog mezi EU a Afrikou o přístupu k energii a zajištění energetické bezpečnosti. Podobně je AEEP jednou z osmi priorit Druhého akčního plánu (2011–2013) společné strategie Afrika–EU, přijatého na třetím summitu EU–Afrika v Tripolisu v prosinci 2010. Druhý akční plán stanovil šest priorit v oblasti energetiky, kam mj. patří přístup k energiím, energetická bezpečnost, energetická účinnost a OZE, dialog apod. (JAES 2010).

Během čtvrtého summitu EU–Afrika v Bruselu v dubnu 2014 přijali zástupci EU a AU plán vymezující vztahy mezi EU a Afrikou na období let 2014–2017, takzvanou Cestovní mapu 2014–2017, která zahrnuje pět hlavních priorit a oblastí pro společný postup. Energetická otázka není uvedena jako samostatná priorita. Větší prostor je energetice věnován ve čtvrté prioritě, kde je v jedné z oblastí spolupráce uvedeno, že obě strany budou pokračovat v plnění cílů AEEP na rok 2020 (JAES 2014a). Energetika jako jedna ze čtyř priorit partnerství není zmíněna ani ve společném prohlášení, které přijali zástupci EU a AU na pátém summitu EU–Afrika na konci listopadu 2017 v Abidžanu. Prohlášení v části Změna klimatu a řízení přírodních zdrojů uvádí, že obě strany uznávají význam energetické účinnosti a rozvoj OZE a budou podporovat Africkou iniciativu pro obnovitelné zdroje energie (AREI) a prohloubí strategické partnerství prostřednictvím AEEP (European Council 2017).

Strategické Energetické partnerství Afrika–EU, které má potenciál přinést oboustranné významné výhody, je založeno na předpokladu vzájemné energetické závislosti mezi EU a zeměmi SA. Evropská unie se snaží zlepšit svoji energetickou bezpečnost, zejména s ohledem na rostoucí obavy o dostupnost konvenčních zdrojů energie, tj. ropy a plynu, naproti tomu SA je bohatá na energetické zdroje, ale potřebuje finanční prostředky, aby je mohla dostatečně investovat do energetického sektoru a infrastruktury, a tak více využila svůj energetický potenciál. Energetické partnerství Afrika–EU představuje nástroj, jehož pomocí lze těchto změn dosáhnout.

Vnější aktérství EU vůči stávajícím dodavatelům: Angola, Gabon a Nigérie

Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou

Podle Lisabonské smlouvy z prosince 2009 patří energetická bezpečnost a politika do sdílených pravomocí členských států a EU. Hlavním aktérem na unijní úrovni odpovídným za vnější energetické vztahy vůči zemím SA je především EK, která vykonává, respektive zastává vnější dimenzi energetické politiky třemi způsoby. Zprvu nepřímo pomocí vysoké představitelky EU pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku a místopředsedkyně Evropské komise, jejíž práci podporuje Evropská služba pro vnější činnost, která působí ve spolupráci s diplomatickými službami členských států. Zadruhé pomocí místopředsedy Evropské komise, který má na starosti energetickou unii. A zatřetí pomocí komisaře pro oblast klimatu a energetiky, který ve vnějších energetických vztazích EU vystupuje a jedná s představiteli třetích zemí, včetně států SA. Dalšími klíčovými aktéry vnějších energetických vztahů EU vůči zemím subsaharské Afriky je Evropská rada, Evropský parlament a Rada EU (Tichý a kol. 2017).

Přestože v posledních letech vyjednávací schopnosti EU v mezinárodních energetických vztazích postupně narůstají na úkor členských států, ty zůstávají důležitými subjekty v procesu formování vnější dimenze energetické politiky EU, a to v důsledku přenášení pravomocí na Evropskou komisi, ale především svým zastoupením a rozhodováním v ostatních institucích EU. Proto chápeme v souvislosti s EU zprávu o členském státu, který jedná v zastoupení EU s představiteli vybraných zemí SA, jako příspěvek k uznání vnějšího energetického aktérství EU. Naopak zmínku o vystupování evropské energetické společnosti či konkrétní země jako evropského státu v energetických vztazích nepovažujeme za součást uznání vnějšího aktérství EU ze strany vybraných zemí SA.

Z kvalitativní obsahové analýzy novinových článků ve zkoumaných angolských periodikách v období 2007–2017 vyplývá, že EU není vnímána jako svébytný aktér, jenž by vstupoval do angolské politiky. Z osmnácti článků, kde byla zmíněna energetika, ropa či plyn, se o EU zmiňují pouze tři: (1) článek o návštěvě litevského ministra zahraničí v Angole, kde je zmíněno členství Litvy v EU; (2) rozhovor s portugalským ministrem financí v souvislosti s doporučenými strukturálními reformami portugalského hospodářství; a (3) článek o zemědělské produkci v Itálii, kde se uvádí podíl italského exportu květin na trhu EU. Samotný výčet témat naznačuje, že v angolském tisku jsou zmínky o EU zcela marginálními doplňujícími informacemi, hlavní poselství zpráv se vždy týká více či méně významného členského státu EU. Pojem „Evropa“, který by mohl být vnímán synonymně k EU, se sice vyskytuje častěji (třináctkrát), ovšem buď čistě jako geografické označení polohy popisovaných států, nebo jako obecné označení možného odbytiště angolských komodit, tedy čistě v pasivním slova smyslu, nikoliv ve smyslu aktivního aktérství. Mnohem větší pozornosti se těší jednotlivé evropské státy. Vzhledem ke koloniální minulosti je logicky největší prostor věnován Portugalsku, značný počet zmínek bychom však našli také u Velké Británie, která je vnímána jako významný zdroj investic, a to i do neenergetických sektorů. Z dalších evropských států je často zmiňována Francie (nejvíce ve spojení s ropným sektorem) a Německo (v souvislosti s technologiemi, vzděláním a OZE), marginálně pak ještě Itálie, Nizozemsko a Litva.

Ve sledovaném gabonském tisku se rovněž nesetkáváme s výraznými zmínkami o EU jako o uznávaném aktérovi. Na rozdíl od Angoly lze však vysledovat jisté rozdíly, a to ve dvou článcích, v nichž EU představuje hlavní předmět zprávy a je o ní referováno jako o aktivním aktérovi. V tom prvním (GABON Review 2016) jsou klíčovými postavami předseda Evropské komise Jean-Claude Juncker a tehdejší předsedkyně Africké komise Nkosazana Clarice Dlamini-Zuma, kteří shodně hovoří o výzvách a výhodách vzájemné spolupráce mezi AU a EU. V druhém (GABONEWS 2016) je aktivní aktérství EU ještě patrnější, neboť pojednává o žádosti gabonského prezidenta Aliho Bonga Ondimby o obnovení rozhovorů mezi zeměmi střední Afriky a EU ohledně dohody o hospodářském partnerství. Užítí slovního spojení „*plaide en faveur*“ (tedy *volatpo, žádat*, ale také *prosit*) v titulku naznačuje, že EU je v tomto kontextu vnímána jako aktér, který nejenže může rozhodovat, ale který má ve vzájemných vztazích větší moc.

Ve zbývajících článcích se však už pojednává o „Evropě“ jako o obecném geografickém označení původu plánovaných energetických investic či jako o odbytišti gabonského (potažmo středoafriického) energetického exportu. Mnohem více prostoru dostávají zprávy o vztazích s evropskou zemí Francií a o významných francouzských ropných společnostech, jež v Gabonu působí (Total a Perenco).

Mediální reflexe úlohy EU v Nigérii nabízí zcela odlišný pohled, neboť zde EU vystupuje v drtivě většině případů jako svébytný aktér. Z 33 sledovaných článků je pouze v jednom zmíněna v pasivní roli (jako odbytiště nigerijské ropy) a ve dvou případech pak v souvislosti s poklesem těžby v důsledku odchodu Velké Británie z EU. Ve zbývajících třiceti článcích se autoři zaměřují na EU převážně jako na poskytovatele dotací, a to nejčastěji v souvislosti s využíváním OZE a zvýšením kapacit pro výrobu a distribuci elektrické energie v Nigérii. Vedle toho je EU popisována jako významný partner v boji proti korupci a nelegální těžbě nerostných surovin a při stabilizaci situace v deltě Nigeru, která je zmitána nepokoji a násilím spojeným s těžbou ropy a ničením životního prostředí.

Aktérství EU je však ještě patrnější ve třech případech, v nichž EU kritizuje situaci v Nigérii. Zvláště v článku (Onwuemenyi 2009) pojednávajícím o ostré kritice EU na adresu nigerijského energetického sektoru, který není schopen produkovat dostatečné množství energie pro uspokojení domácí spotřeby a ani nenapomáhá růstu ekonomiky a celkovému rozvoji. V článku je rovněž zmíněno, že spolupráce v rámci energetického sektoru představuje společný zájem obou stran a že EU jakožto rozvojový partner chce v tomto

ohledu sehrát aktivní roli, což ještě dále podtrhuje vyobrazení EU jako aktivního a svébytného aktéra.

V člancích tak EU vystupuje jako aktivní aktér, který Nigérii pomáhá, radí či od ní něco požaduje. V tomto kontextu je zajímavý případ, kdy naopak představitel Nigérie něco požaduje od EU, a sice když guvernér a senátor za Delta State Arthur Okowa Ifeanyi vyzývá EU, aby přiměla nadnárodní ropné společnosti k přesídlení svých ústředí do míst, kde působí (tedy zejména do delty Nigeru). Vedle tohoto požadavku ještě Okowa vyzdvihuje pozitivní roli, jakou EU sehrává v Nigérii a v celé subsaharské Africe (Vanguard 2017).

Cíle a zájmy energetické politiky EU

Cíle a zájmy energetické politiky EU vůči všem africkým zemím jsou shrnuty v odůvodnění založení AEEP, které usiluje o „[...] *dosažení lepšího přístupu ke spolehlivým, bezpečným, cenově dostupným, nákladově efektivním, klimatu přátelským a udržitelným energetickým službám pro oba kontinenty* [...]“ (JAES 2014b: 22). Z této formulace je patrné, že se důraz klade primárně na potřeby afrických států a jejich rozvoje, nicméně zájem EU je zde jasně deklarován, neboť zlepšené energetické kapacity by měly sloužit oběma kontinentům. Zájem EU na zvýšení importu energií z Afriky je patrný i v konkrétních cílech obsažených v deklaraci z prvního setkání AEEP na vysoké úrovni, kde byly stanoveny následující cíle:

- 1) zajistit přístup k moderním a udržitelným energetickým službám alespoň pro dalších 100 milionů Afričanů;
- 2) využívat OZE, a to zejména vodních (10 000 MW) a větrných (5000 MW) elektráren, solárních zdrojů (500 MW), a celkově ztrojnásobit kapacity dalších OZE;
- 3) zlepšit energetickou efektivitu v Africe ve všech sektorech;
- 4) zvýšit vzájemnou propojenost elektrickým vedením jak uvnitř Afriky, tak i mezi Afrikou a Evropou;
- 5) zdvojnásobit využívání plynu v Africe a současně zdvojnásobit export této komodity do Evropy vybudováním příslušné infrastruktury (JAES 2014b: 24).

Zájem EU je zřetelný zejména ve dvou posledních bodech, neboť propojení elektrických přenosových soustav by mohlo Evropě posloužit pro prodej případných přebytků elektrické energie a zlepšení infrastruktury pro transport plynu zase zvýšit diverzifikaci v rámci tohoto pro Evropu důležitého zdroje. Druhé setkání AEEP na vysoké úrovni v roce 2014 předchozí cíle potvrdilo, přičemž velký důraz byl kladen zejména na intenzifikaci aktivit spojených s budováním OZE a na navázání rozvoje energetického sektoru na zemědělství a vodní hospodářství (JAES 2014b: 22). Tyto obecné cíle jsou pak upřesňovány a přizpůsobovány situacím a podmínkám jednotlivých partnerských států v takzvaných indikativních programech, které představují základní rámec spolupráce mezi EU (zastupovanou Evropskou komisí) a jednotlivými státy, neboť definují základní i vedlejší oblasti spolupráce, konkrétní cíle a prostředky na ně alokované z příslušných programových období EDF.

Největší prostor v rámci všech zkoumaných zemí budeme věnovat Nigérii, neboť vztahy s ní jsou z mnoha důvodů pro Evropskou unii zásadní. Nigérie dlouhodobě představuje největšího obchodního partnera v západní Africe a po JAR i druhého největšího partnera v SA. Objem společného obchodu činil v roce 2016 19,8 miliardy eur, tj. 8 % z celkového obchodu mezi EU a celou Afrikou (Eurostat 2017). Vzájemná bilance je z hlediska EU vcelku vyrovnaná (10,9 miliardy eur importu vs. 8,9 miliardy eur exportu), ale ještě v roce 2014 byl převis importu z Nigérie více než 16,5 miliardy eur. Vzhledem k tomu, že 90 % nigerijského exportu je tvořeno ropou (European Commission 2018), je nasnadě, že daný pokles je způsoben propadem cen ropy na mezinárodních trzích. Evropská unie pro Nigérii rovněž představuje největší zdroj přímých zahraničních investic (FDI), které v roce 2015 dosáhly hodnoty 38,4 miliardy eur (European Commission 2017).

Důležitost Nigérie je vedle existujícího ekonomického propojení dána především velikostí její populace, neboť Nigérie je nejlidnatější zemí SA, a do roku 2050 bude dokonce třetí nejlidnatější zemí světa (United Nations 2017). S tím je spojeno mnoho ekonomických příležitostí, ale také hrozeb, zejména pokud tyto příležitosti nebudou využity pro řešení strukturálních problémů nigerijské ekonomiky. K těm nejpálčivějším patří závislost na exportu jediné komodity (ropy), její nehospodárná těžba (plýtvání zemním plynem), nefungující redistribuce zdrojů ve společnosti, obrovská míra nezaměstnanosti mladé populace, všeprostupující korupce atd. V tomto kontextu tak lze cíle AEEP vnímat jako smysluplné a dobře zacílené na řešení akutních potřeb nigerijské populace i ekonomiky, což se projevuje i v jejich reflektování v rámci národních indikativních programů, případně dalších konkrétnějších forem spolupráce.

První nigerijský indikativní program pro období 2008–2013 definoval hlavní cíle spolupráce v oblasti energetiky (1) v podpoře dialogu s EU o energetice; (2) v implementaci nigerijského Národního integrovaného plánu pro elektrickou energii (*National Integrated Power Plan – NIPP*); (3) v omezení zbytečného spalování plynu ve flérách (polních hořácích) a v rozvojové spolupráci v OZE celkově. Žádná z těchto aktivit tak explicitně nevyjadřuje primární zájem samotné EU, avšak v podrobnějším rozpracování konkrétních akcí nalezneme jeden bod, který by takový zájem vyjadřovat mohl, a sice konstrukci a údržbu Transsaharského plynovodu, jenž by podle předchozích plánů měl propojit Nigérii s Marokem a následně i s energovody v EU. Současně však v téže části programu nalezneme i požadavek, který by eventuálně mohl být proti zájmům EU, respektive proti exportu z EU do Nigérie, a sice tlak na zvýšení kapacity nigerijských rafinerií a celkové snížení závislosti na importu zpracované ropy (EC and Federal Republic of Nigeria 2009).

Pro další období (2014–2020) vytyčuje národní indikativní program v energetické oblasti za hlavní prioritu udržitelnou energii a přístup k elektřině. Hlavním cílem této priority je „*přispět ke zlepšení přístupu k udržitelným dodávkám elektrické energie, zvláště pak v chudých a nejméně rozvinutých státech na severu Nigérie*“ (EU and Federal Republic of Nigeria 2014). Konkrétní cíle tomuto obecnému odpovídají a nenajdeme mezi nimi žádný, který by konvenoval primárně zájmům EU a až sekundárně (či vůbec) zájmům Nigérie, a to včetně dříve plánovaného energovodu do Evropy, který v tomto období není vůbec zmíněn.

V rámci prvního angolského indikativního programu (2008–2013) energetika nepředstavovala žádnou z prioritních oblastí a ani není nijak samostatně zmiňována (EC and Government of the Republic of Angola 2008). V roce 2012, s blížícím se koncem tohoto období, se sešli čelní představitelé EU a Angoly v Bruselu, kde podepsali deklaraci *EU-Angola Joint Way Forward (JWF)*, v níž byla spolupráce v energetice jednou z osmi tematických oblastí. Podle JWF „*Angola a EU si budou navzájem vyměňovat informace o příslušných politikách, plánech a regulatorních akcích, budou sdílet nejlepší postupy a věnovat se tématům, jako jsou dodávky energie, bezpečnost, energetická diverzifikace a efektivita*“ (EU and Government of the Republic of Angola 2012: 4). Obě strany rovněž deklarují ochotu spolupracovat na společných aktivitách v rámci energetické infrastruktury a OZE (tamtéž).

Takovéto stanovení zájmů považujeme za velmi vágní, navíc nikoho z partnerů k němu nezavazuje. Ve stejném duchu se neslo i první společné zasedání ministrů Angoly a EU v roce 2014, které mělo evaluovat dosavadní pokrok v oblastech JWF. Snad jediným hmatatelnějším výstupem v energetické oblasti je shoda na dialogu o technické spolupráci, která pak byla zahrnuta do druhého indikativního programu (2014–2020; viz Evropský parlament 2014). Na dosud poslední ministerské schůzce v roce 2017 už je energetika zmiňována pouze jako součást priority *Mír a bezpečnost*, a to v souvislosti s projektem *Gulf of Guinea Information Network*, který se zaměřuje na námořní bezpečnost v Guinejském zálivu (EU and Republic of Angola 2017). Energetika tak z deklarovaných oblastí spolupráce zcela vymizela.

Vcelku nízkému exportu ropy z Gabonu do Evropy, a patrně i klesající tendenci její těžby, odpovídá i malý zájem EU na gabonském ropném sektoru. Na rozdíl od Angoly a zvláště pak Nigérie je Gabon rovněž méně významný co do rozlohy a počtu obyvatel, kterých v Gabonu žijí pouze dva miliony (World Bank 2018). Proto není divu, že je celkový zájem EU o tuto zemi spíše omezený a je do velké míry ponechán na bedrech Francie, která má s Gabonem kvůli koloniální minulosti úzké vazby. To ostatně odráží i skutečnost, že právě Francie je téměř výhradním rozvojovým partnerem Gabonu v rámci členských zemí EU – jen na dva prioritní programy spolupráce v období 2006–2008 byla Francie ochotna alokovat až 128 milionů eur, kdežto v rámci Národního indikativního programu 2008–2013 se EU rozhodla Gabonu poskytnout celkem pouze 49 milionů eur (EC et République Gabonaise 2007). Podobně jako v případě Angoly se i v rámci gabonských indikativních programů zmínky o energetické spolupráci téměř nevyskytují, vyjma snahy o podporu transparentnosti správy příjmů z ropy (Tamtéž: 2007: 40). V druhém indikativním programu pro roky 2014–2020 se už energetika a oblast ropy zmiňuje pouze v kontextu nutné přípravy na postropanou dobu, kdy už Gabon nebude moci využívat příjmů z ropy ve státním rozpočtu (EU et Gouvernement de la République Gabonaise 2014).

Zdroje a nástroje energetické politiky EU

Ve snaze posílit energetickou bezpečnost, zajistit investice do energetického sektoru a zlepšit přístup k udržitelným, moderním a cenově dostupným energetickým službám, včetně energetické účinnosti a OZE, přijala EU v rámci *Energy Initiative for Poverty Eradication and Sustainable Development* (EUEI) řadu zahraničněpolitických nástrojů ve vztahu k zemím subsaharské Afriky. Například *ACP-EU¹¹ Water and Energy Facilities* či v roce 2005 schválené *ACP-EU Energy Facility*, jehož hlavním cílem je spolufinancovat projekty poskytující energetické služby chudým venkovským oblastem, podpořit lepší správu a řízení v oblasti energetiky a usnadnit rozsáhlé investice do přeshraniční energetické infrastruktury (European Commission b. d. a). Podobně se *EU Energy Initiative Partnership Dialogue Facility* (EUEI PDF),¹² schválené členskými státy v roce 2005, zaměřuje především na integraci energetické politiky do strategie rozvoje zemí Afriky a podporuje dialog o přístupu k energii v partnerských afrických zemích a mezi nimi, jejich regionálními organizacemi, členskými státy EU a EK (European Commission b. d. b).

S *ACP-EU Energy Facility* je spojeno *EU-Africa Partnership on Infrastructure* z července 2006, které má podporovat úsilí Afriky o identifikaci a řešení chybějících vazeb, harmonizaci dopravních politik, rozvoj integrovaného vodního hospodářství, přeshraniční a regionální energetickou infrastrukturu a podporovat úsilí o překlenutí digitální propasti na všech úrovních (European Commission 2006). Nástrojem širšího partnerství pro infrastrukturu mezi EU a Afrikou je *EU-Africa Infrastructure Trust Fund* (EU-AITF), schválený v roce 2007, jehož hlavním cílem je podporovat investice do infrastruktury v SA a pomáhat mobilizovat dodatečné finanční prostředky na projekty v odvětví energetiky, dopravy, vody a hygieny, jakož i informační a komunikační technologie (European Commission b. d. c).

V neposlední řadě EU disponuje dalšími nástroji v rámci rozvojové politiky ve vztahu k Africe. Mezi tyto nástroje patří od roku 2007 nástroj rozvojové spolupráce, který zahrnuje bilaterální podporu jak pro státy mimo rámec sousedství ACP, tak i pět tematických programů pro všechny rozvojové státy včetně států ACP, z nichž druhý je nazýván „Životní prostředí a udržitelné řízení přírodních zdrojů včetně energie“ (ENRTP). Dále EU využívá dohody o hospodářském partnerství, které reprezentují nový příklad obchodních dohod kompatibilních se Světovou obchodní organizací (WTO), zahájených v prvním kole jednání o dohodě v Cotonou v roce 2000. Nicméně EPA byly silně kritizovány za nejasné cíle, metodiku a časové plány; proměnlivou a nerovnou strukturu obchodní soutěže, která se vytvoří mezi ekonomicky znevýhodněnými zeměmi se stejnou oblastí; a v neposlední řadě pro pokračující změnu orientace politiky, která se nevyhnutelně jeví tak, že se

rozvojová politika EU odklonila od původního závazku ke snižování chudoby. V neposlední řadě EU uplatňuje nástroj Strategického partnerství Afriky a EU a jeho tematická partnerství (včetně energetiky a změny klimatu) v rámci JAES (viz výše; srovnej Hadfield 2013: 227–232).

Ve vztahu k Nigérii se EU v rámci prvního indikativního programu (2008–2013) zavázala vynaložit 677 milionů eur. Energetická spolupráce je zde zahrnuta do třetí ústřední oblasti „Obchod, regionální integrace a Energie“, na niž bylo alokováno 16 % celkových prostředků. Ty byly použity (1) na sestavení detailního energetického profilu Nigérie, který měl následně sloužit pro koordinaci dalších aktivit EU v daném sektoru; (2) na optimalizaci řízení energetických zdrojů; a (3) na zvýšení objemu a spolehlivosti dodávek elektrické energie (EC and Federal Republic of Nigeria 2009).

Pro další období (2014–2020) je EU v rámci národního indikativního programu ochotná uvolnit 512 milionů eur, přičemž téměř třetina těchto prostředků (150 milionů eur) by měla být alokována do priority „Udržitelná energie a přístup k elektřině“, která se zabývá spoluprací v energetice s cílem zlepšit dostupnost a udržitelnost dodávek elektrické energie, zvláště pak v chudých severních oblastech Nigérie. Konkrétně EU předpokládá (1) zlepšení řízení energetického sektoru jak na státní, tak i na federální úrovni; (2) rozvoj oblasti obnovitelných zdrojů energie a posílení úlohy nestátních aktérů v ní; a (3) podporu investic do obnovitelných zdrojů energie a zvýšení distribuce elektřiny zvláště v chudých oblastech na severu (dále srovnej EU and Federal Republic of Nigeria 2014). Lze tedy konstatovat, že v případě Nigérie se EU zaměřuje téměř výhradně na rozvojovou spolupráci a své zájmy v oblasti energetické bezpečnosti upozaduje. Stejný závěr ostatně potvrzuje i analýza novinových článků.

Nástroje EU v oblasti energetické politiky jsou ve vztazích s Angolou značně limitované, neboť energetická spolupráce nepředstavuje žádnou z prioritních oblastí v angolských indikativních programech. Jediným nástrojem je tak podpora učňovského školství v energetickém sektoru, jež je zmíněna v druhém indikativním programu, což však nelze považovat za žádný relevantní nástroj. Stejně tak obecná a vágní deklarace JWF ani společná zasedání ministrů nepřinesly prakticky žádnou změnu. Jednou z možných příčin pro takto explicitní nezáměr Angoly o spolupráci v energetice může být charakter angolského politického režimu, který dlouhodobě využívá svého obrovského nerostného bohatství k navazování výhodných vztahů s významnými globálními hráči (ČLR, Spojené státy, Brazílie), v nichž se může vyhýbat závazkům, jež by mohly znamenat významnější kritiku režimu či jeho představitelů zvnějšku (srovnej například s DW 2013 či BBC 2013). Hlubší spolupráce s EU by tak pro Angolu mohla znamenat i větší riziko kritických postojů EU vůči flagrantnímu nedodržování demokratických principů, vládní korupci či zcela nedostačující redistribuci zdrojů ve společnosti. Vzhledem k tomu, že angolská ekonomika je na ropě závislá, je výhradní kontrola vlády tohoto sektoru rozhodujícím prostředkem pro udržení vlastní (nedemokratické) moci.

Nástroje a zdroje EU v rámci energetické politiky jsou ve vztahu s Gabonem omezeny výlučně na národní indikativní programy. Zatímco v prvním z nich se otázka energetické spolupráce řeší v druhé oblasti zájmu (posílení kapacit) s cílem sledovat a srovnávat údaje ropných společností a gabonských úřadů, aby se zamezilo zneužívání prostředků (EC et République Gabonaise 2007: 40), v druhém indikativním programu už relevantní zmínky o energetice zcela chybějí, neboť se priority EU zaměřují na oblast vzdělávání a zaměstnanosti (11 milionů eur) a občanské společnosti a dalších prostředků podpory (2 miliony eur), které nemají s energetikou vůbec nic společného (EU et Gouvernement de la République Gabonaise 2014). Velká omezenost nástrojů a zdrojů EU je dána omezenými cíli, které zde EU sleduje, přičemž příčiny této situace mohou být spojeny s tradičně dominantní pozicí Francie, která je dlouhodobě zdrojem jednoznačně největších investic v Gabonu (United Nations 2014), ale také s klesajícím objemem těžené ropy či malou lidnatostí, jak jsme zmínili výše.

Vnější aktérství EU vůči potenciálním exportérům: Keňa, Mosambik a Tanzanie

Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou

Sledovaná keňská média informují o EU ve vztahu k energetice výhradně pozitivně, a to nejčastěji jako o investorovi, který pomáhá rozvíjet zejména keňské kapacity v oblasti OZE (devět článků), či obecně jako o partnerovi (čtyři články), s nímž Keňa spolupracuje v řadě oblastí (migrace, změny klimatu, bezpečnost atd.). Z celkem 17 sledovaných článků se pouze jediný týkal objevení zásob ropy a jejího možného vývozu do EU, a to v souvislosti s komplikacemi, jaké to přineslo pro vyjednávání EPA mezi EU a Východoafrickým společenstvím (EAC), jehož je Keňa členem. Právě napjaté vztahy s dalšími státy EAC ve vztahu k EPA jsou námětem pro článek, který zdůrazňuje, jak zásadní je uzavření EPA a přístup na trh EU pro keňskou ekonomiku. O důležitosti EU pro Keňu a také o vnímání EU jako svěbytného aktéra nejvíce hovoří článek *Kenya-EU partnership changing lives* (Dejak 2016), který stručně nastiňuje historický vývoj EU a vyjmenovává nejdůležitější oblasti spolupráce a projekty, v nichž EU významně přispívá k rozvoji Keni a lepšímu životu jejích obyvatel. Celkově vyznívají zprávy o EU v keňském tisku výhradně pozitivně a převažuje v nich vnímání EU jako aktéra, který spolupracuje, investuje a který je pro Keňu klíčový.

Sledované mosambické deníky se v námi zkoumaném období o EU jako o aktérovi v energetické politice nezmiňují, s výjimkou jediného článku, který pojednává o společné deklaraci o obnovitelných zdrojích energie, již v roce 2016 podepsal Mosambik s EU a ke které se ještě přidalo 13 členských států EU a Norsko. V ostatních článcích je EU (či Evropa) zmiňována pouze jako kontext jednotlivých členských států a jejich energetických zájmů a bilaterálních dohod, které s Mosambikem uzavírají, či jako označení odbytiště případného mosambického exportu. Sledovaná média pak Evropskou unii v souvislosti s energetickou politikou fakticky nezmiňují, tedy ani ji nevnímají jako svěbytného aktéra.

Tanzanská média se v souvislosti s energetickou politikou EU věnují téměř výhradně evropským dotacím na dostupnost elektrické energie a jejímu získávání z OZE, zvláště pak z biomasy. Unie je tak vyobrazována jako dárcce, který financuje programy směřující k vymýcení chudoby, rozvoji venkova a posilování tanzanské infrastruktury a institucí. Investice do těžby, zpracování a transportu tanzanského LNG jsou zmiňovány výhradně v souvislosti s (evropskými) nadnárodními korporacemi, jež do tohoto sektoru investují. Evropská unie je ve sledovaných článcích zobrazována jako významný aktér investující do rozvoje Tanzanie, nikoliv však do rozvoje exportních kapacit, které jsou dominantou jednotlivých nadnárodních korporací. Ve dvou článcích je pak možné vidět i náznak jistého propojení mezi působením EU a korporací, a to v problematice daňové zátěže společností. Ta byla podle některých natolik vysoká, že se společnosti rozhodovaly, zde přesunout své aktivity do jiných zemí východní Afriky (The Citizen 2016). V dalším článku vedoucí delegace EU v Tanzanii a u EAC Roeland van de Geer zdůraznil nutnost daňové reformy a klíčovou úlohu domácích daní pro přeměnu agrární ekonomiky země na více průmyslovou a méně závislou na rozvojové pomoci (Tanzania Invest 2017). Je přitom zajímavé, že návrhy EU se týkají zjednodušování daní či většího výběru domácích daní (zejména pak DPH a daní od obyvatel), ale zcela opomíjejí daňové úniky (evropských) těžebních společností, které se podle analýzy z roku 2014 pohybovaly až okolo 16 % rozpočtu Tanzanie (Masawe 2014).

Cíle a zájmy energetické politiky EU

Jelikož k objevení zásob ropy v Keni došlo až relativně nedávno (2010), keňský Strategický dokument a Národní indikativní program 2008–2013 se této problematice vůbec nevěnuje a zájmy v oblasti energetiky jsou tak omezeny na zvyšování dostupnosti energetických služeb zvláště pro chudé obyvatelstvo jako součást boje za redukci chudoby

(EC and Republic of Kenya 2007). V rámci těchto snah byla Keňa zahrnuta do *ACP-EU Energy Facility*, jež EU vytvořila pro snadnější plnění Rozvojových cílů tisíciletí v zemích ACP. V roce 2014 se EU ve spolupráci s devíti členskými státy shodla na Společné strategii EU pro podporu keňského Střednědobého plánu 2014–2017 (Delegation of the European Union for the Pacific 2014). V jeho rámci sice představuje energetika jednu ze čtyř oblastí, ale opět je zaměřena výhradně na dostupnost energií v Keni, nikoliv na zvyšování exportu do zemí EU či liberalizaci energetického trhu v Keni. Vzhledem k cíli této studie je zajímavé, že ačkoliv je v keňském střednědobém plánu těžební sektor zmíněn, podporovat se jej rozhodla pouze Velká Británie – ostatní členské státy, EU ani Evropská investiční banka se k podílu na investicích do tohoto sektoru nezavázaly (EU and Republic of Kenya 2016).

V druhém indikativním programu pro období 2014–2020 se energetika zmiňuje v rámci sektoru „Udržitelná infrastruktura“. Obdobně jako v předchozím indikativním programu však ani v tomto nejsou zmíněny žádné aktivity směřující k budování ropovodů či dalších transportních kapacit, kterých by mohly země EU využívat. Aktivity v rámci tohoto sektoru by se tak měly zaměřit na dostupnost energetických služeb v celé Keni (zvláště pak v rurálních oblastech) a na jejich šetrnost vůči životnímu prostředí, tj. budování OZE (EU and Republic of Kenya 2014). Ve vztahu ke Keni tak nezaznamenáváme žádné aktivity EU jako celku, které by směřovaly k naplňování vlastních energetických zájmů unie. Na druhou stranu se v rámci všech zkoumaných dokumentů opakují zmínky o důležitosti Keni jako stabilizačního aktéra v regionu (zejména ve vztahu k Somálsku) a jako velmi významného ekonomického partnera EU, což platí oboustranně. Ačkoliv tak EU nesleduje zájmy v oblasti energetické politiky, sleduje je v oblasti celkové bezpečnosti regionu.

Naopak v případě Mosambiku nenajdeme ve Strategickém dokumentu a národním indikativním programu 2008–2013 žádnou významnější ani konkrétnější zmínku o energetických zájmech EU. Energetika je zde zmiňována s odkazem na *Energy Facility* (srovnej EC and Republic of Mozambique 2007). Při přípravě indikativního programu pro období 2014–2020 byly už známy bohaté zásoby plynu, které se na území Mosambiku vyskytují, což ostatně zaznívá i v charakteristice mosambické ekonomické situace v daném dokumentu. V roce 2014 navíc EU vydala analýzu své energetické bezpečnosti po krizi na Krymu, ve které označuje Mosambik za zajímavou možnost pro dodávky plynu ve formě LNG v dlouhodobém horizontu, a užívá pro něj dokonce označení „nové eldorádo“ pro plyn (srovnej De Micco 2014: 34). Pozice energetiky je však v současném národním indikativním programu opět zcela marginální, neboť je zmíněna pouze v souvislosti s cílem zvýšit podíl přístupu venkovské populace k elektrické energii (EU and Republic of Mozambique 2015).

Ve stejném duchu pokračuje EU v posílení spolupráci s třinácti členskými státy (Rakousko, Německo, Belgie, Dánsko, Španělsko, Finsko, Francie, Irsko, Itálie, Nizozemsko, Portugalsko, Velká Británie, Švédsko) a s Norskem v rámci Společné deklarace o posílení spolupráci na poli obnovitelné energie (*Joint Declaration on reinforced cooperation in the field of Renewable Energy*), v jejímž rámci zmíněné státy nabídly Mosambiku asistenci v jeho snaze zvýšit přístupnost a dostupnost energií, zvláště těch obnovitelných (Club of Mozambique 2016). Navzdory značným zásobám mosambického plynu tak EU jako celek nesměňuje své cíle a zájmy ke zvyšování exportních kapacit této komodity, které by mohly být směřovány do členských zemí EU.

Cíle a zájmy EU v energetické politice jsou v případě Tanzanie definovány v indikativních programech a okrajově rovněž v rámci *ACP-EU Water and Energy Facilities*. Ve Strategickém dokumentu a národním indikativním programu 2008–2013 je energetika zmiňována pouze okrajově, a to ve vedlejší oblasti spolupráce zaměřené na podporu energetického a klimatického výzkumu a dodávek energie (EC and United Republic of Tanzania 2007: 76). V rámci *Energy Facility* se EU zaměřila zejména na zvýšení dostupnosti

energie z obnovitelných zdrojů v rurálních a příměstských oblastech (European Court of Auditors 2015).

O poznání větší pozornosti se energetice dostalo v druhém indikativním plánu pro roky 2014–2020, v němž energie představuje jeden ze tří hlavních sektorů spolupráce. Unie zde definuje dva hlavní cíle – zaprvé přispět ke zvýšení dostupnosti a bezpečnosti dodávek elektrické energie, a to jak zásadní reformou řízení tohoto odvětví, tak i jeho lepším napojením na regionální trh s elektřinou a konečně posílením výrobních, přenosových a distribučních kapacit. Zadruhé chce posílit kapacity a řídicí systémy v ropném a plynárenském sektoru (EU and United Republic of Tanzania 2014). Zájmy EU se tedy týkají zvyšování efektivity těžebního sektoru, z nějž budou profitovat vedle Tanzanie i evropské ropné a plynárenské korporace, které v daném sektoru představují až 70 % aktivních společností (Elliot 2016: 64). Možná nepřímá podpora evropských společností se může skrývat i za tlakem na reformu daňové soustavy, jak jsme se zmínili v předchozí části.

Zdroje a nástroje energetické politiky EU

Ve vztazích s Keňou jsou zdroje a nástroje energetické politiky EU zakotveny ve dvou indikativních programech (2008–2013 a 2014–2020) a ve Společné strategii EU pro podporu keňského Střednědobého plánu 2014–2017, na níž EU úzce spolupracuje s devíti členskými státy (Dánsko, Finsko, Francie, Německo, Itálie, Nizozemsko, Slovensko, Švédsko a Velká Británie). V obou případech jsou aktivity EU napojeny na střednědobé plány keňské vlády, a měly by tak působit synergicky. Vedle těchto primárních nástrojů je Keňa rovněž zahrnuta v *ACP-EU Energy Facility*, jež je obecným nástrojem pro redukci chudoby v zemích ACP, v jehož rámci se EU podílí ze 75 % (částkou 1,74 milionu eur) na instalaci solárních jednotek v 56 školách a 32 zdravotních centrech na keňském venkově (European Court of Auditors 2015: 29). Podle současného indikativního programu by na sektor infrastruktury, kam spadá i energetika, mělo být celkově alokováno 175 milionů eur, přičemž část z této sumy by měla jít přímo na budování OZE či rozvodových soustav (EU and Republic of Kenya 2014).

Vůči Mosambiku jsou zdroje a nástroje EU v energetické politice opět stanoveny v rámci národních indikativních programů (2008–2013 a 2014–2020), ale ani v jednom případě nejsou zmíněna jakákoliv opatření, která by vedla ke zvýšení exportních kapacit zemního plynu do EU. Namísto toho je deklarovanou snahu zvýšit dostupnost energií (zvláště té elektrické) pro mosambickou populaci.

Stejnému účelu slouží i další nástroj, a to *Energy Facility*, v jehož rámci byly spolufinancovány menší projekty zaměřené na přístup k solární energii v okrese Quissanga, k dřevu a uhlí v rurálních oblastech a obnova hydroelektrárny v Majaua (European Court of Auditors 2015: 29). Unie tak nedefinuje žádné nástroje, kterými by chtěla posílit export mosambického plynu do EU, což je v souladu s výše uvedenou absencí deklarovaného zájmu v této oblasti.

Obdobně jako u Mosambiku a Keni jsou i v případě Tanzanie nástroje a zdroje EU v energetické politice definovány primárně v národních indikativních programech. Zatímco ten první (2008–2013) se oblasti energetiky téměř nevěnuje, čemuž odpovídá i velmi malá alokovaná částka – osm milionů eur (EC and United Republic of Tanzania 2007: 76) –, pro období 2014–2020 představuje energetika jednu ze tří prioritních oblastí, na kterou bylo přiděleno celkem 180 milionů eur, což činí 29 % prostředků na celý indikativní program. Tyto prostředky jsou rovným dílem rozděleny mezi dvě oblasti: (1) reformu energetického sektoru (včetně všech vládních orgánů spojených s plynárenským subsektorem); a (2) rozvoj infrastruktury a kapacit pro lepší a spolehlivou dostupnost energií, zvláště pak elektřiny (EU and United Republic of Tanzania 2014). Součástí první oblasti je přitom i tlak na posílení soukromého sektoru, například v rámci projektů partnerství soukromého a veřejného sektoru (PPP projekty).

ZÁVĚR

Hlavním cílem článku bylo pomocí konceptu vnějšího aktérství analyzovat energetické vztahy EU s vybraným státy SA v letech 2007–2017 s ohledem na možnosti posílení energetické bezpečnosti. Článek vycházel z konceptu vnějšího aktérství EU ve spojení s energetickou politikou, založeného na třech kritériích: (1) vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou; (2) cíle a zájmy energetické politiky EU; a (3) zdroje a nástroje energetické politiky EU. Tato kritéria jsou operacionalizována pomocí (1) přítomnosti významu, který státy SA přisuzují EU v oblasti energetické bezpečnosti a interakce; (2) formulace cílů a zájmů energetické politiky jako zdroje vnějšího uznání, jež EU sleduje a prosazuje v energetické interakci vůči vybraným zemím SA; a (3) existence sady právních a politicko-diplomatických opatření a nástrojů energetické politiky bilaterálního a multilaterálního charakteru, které má EU k dispozici a využívá v energetických vztazích se zvolenými státy SA.

Kritéria byla zkoumána pomocí dvou datových vzorků v rámci kvalitativní obsahové analýzy mediálních zdrojů a politických dokumentů. Základem prvního datového vzorku, použitého pro první kritérium vnějšího energetického aktérství EU, byly novinové články vybraných deníků afrických zemí. Přestože si autoři uvědomují význam politického diskurzu pro zkoumání kritéria vnímání a uznání EU, zvolili mediální diskurz zejména proto, že ve sledovaných zemích SA neexistují v dostatečném počtu zdroje ve formě textových a řečových dokumentů, které by bylo možné použít. Základem druhého datového vzorku pro druhé a třetí kritérium vnějšího energetického aktérství EU byly oficiální a neoficiální unijní dokumenty.

Kritéria vnějšího energetického aktérství EU pak poskytla užitečný nástroj pro hlubší analýzu energetických vztahů mezi EU a vybranými státy SA se zaměřením na otázku vnějšího uznání EU, cíle a zájmy unijní energetické politiky a nástroje k jejich dosažení. Vedle toho kritéria vnějšího energetického aktérství EU poskytla výchozí rámec pro nalezení odpovědí na jednotlivé otázky zmíněné v úvodu.

V případě prvního kritéria, vztahujícího se k první a druhé otázce, se v rámci zkoumaných států, které jsou v kontextu SA významnými partnery EU v oblasti energetiky, setkáváme se značně odlišnou percepcí a postojem k možnému aktérství EU. Jeden pomyslný pól představuje Nigérie, kde v souvislosti s energetikou zaznamenáváme jednoznačné uznání EU jako svébytného aktéra, u něhož dokonce někteří předpokládají, že má moc nad nadnárodními ropnými společnostmi. Opačný pól reprezentuje Angola, kde označení EU či Evropa slouží pouze jako geografický kontext pro jednotlivé evropské státy či jako označení odbytiště angolské ropy. V podobném duchu se o EU zpravuje i v Gabonu, avšak na rozdíl od Angoly se zde setkáváme alespoň s náznakem uznání aktérství, a to když gabonský prezident žádá EU o zahájení vyjednávání o EPA.

Obdobné rozdělení se ukázalo i u zemí, které mohou představovat významného dodavatele energií na evropský trh. Analogicky k Nigérii je v keňských médiích EU vyobrazována jako klíčový partner, který v Keni významně investuje a spolupracuje při rozvoji země. V podobném duchu je EU vnímána i v tanzanských médiích, tedy sice jako aktér, ale pouze v souvislosti s investicemi do energetické oblasti socioekonomického rozvoje zaměřeného na obyvatelstvo, nikoliv v souvislosti s rozvojem kapacit těžby, zpracování a transportu plynu. Tyto aktivity jsou totiž připisovány výhradně korporacím, zvláště těm „evropským“. Opačný pól představují mozambická média, která podobně jako jejich angolské protějšky naopak o EU jako energetickém aktérovi téměř vůbec nereférují a v souvislosti s energetickou politikou vnímají pouze kroky jednotlivých evropských států či korporací.

Další dvě dimenze aktérství, s nimiž jsou spojeny třetí a čtvrtá dílčí otázka, sice potvrzují výše uvedenou polarizaci (Nigérie vs. Angola a Gabon), ale vzhledem k předpokladům naší práce jen zdánlivě. Indikativní programy Nigérie a EU totiž sice vyjadřují zájem a ochotu spolupracovat v rámci energetické politiky, tato spolupráce však prakticky neřeší

energetické zájmy EU, ale Nigérie, vztažené nikoliv k posilování kapacit ropného sektoru, ale k celkovému rozvoji v socioekonomické oblasti s důrazem na vymýcení chudoby v těch nejméně rozvinutých částech Nigérie. Na rozdíl od AEEP, které předpokládá budování transportních kapacit a celkové navyšování exportu plynu či ropy do zemí EU, tak jednotlivé bilaterální vztahy mezi EU a Nigérií, Angolou či Gabonem žádné takové kroky neobsahují.

U potenciálních exportérů je situace rozmanitější. Vůči Mosambiku jsou cíle i nástroje EU v energetické politice velice omezené a vzhledem k prostředkům na ně alokovaným srovnatelné s Angolou. S Keňou je spolupráce mnohem intenzivnější, ale omezená na energetickou dimenzi socioekonomického rozvoje populace, což ostatně koresponduje i s mediální reflexí aktérství EU. S nejsilnějšími projevy aktérství EU v oblasti zájmů a zdrojů se setkáváme u Tanzanie, jejíž indikativní program implicitně počítá s posílením exportních kapacit a u které lze rovněž vysledovat i aktivity v jiných oblastech (zvláště pak v reformě daňové soustavy), které by v důsledku měly usnadnit import LNG do zemí EU. Tabulka č. 4 shrnuje výsledky jednotlivých kritérií vnějšího energetického aktérství EU v interakci s vybranými státy SA.

*Tabulka č. 4
Vnější aktérství EU v energetických vztazích vůči zemím SA*

Země	Vnější uznání a vnímání energetického aktérství EU třetí stranou	Cíle a zájmy energetické politiky EU	Zdroje a nástroje energetické politiky EU	Vnější energetické aktérství EU
Angola	NE	NE	NE	NE
Gabon	NE	NE	NE	NE
Keňa	ANO	NE	NE	NE*
Nigérie	ANO	NE	NE	NE*
Mosambik	NE	NE	NE	NE
Tanzanie	ANO	ANO	ANO	ANO

Zdroj: Autoři.

* Označuje neúplné zařazení do příslušné kategorie.

Celkově lze konstatovat, že vnímání aktérství a vnější uznání EU jako energetického aktéra se napříč šesti zkoumanými zeměmi značně liší, stejně jako i další dvě dimenze aktérství (zájmy a cíle, respektive zdroje a nástroje). Pokud bychom všechny tři dimenze propojili, pak jako aktér v energetických vztazích vystupuje EU pouze ve vztahu k Tanzanii, v ostatních případech je EU buď jako aktér vnímána v médiích, ale nikoliv ve zbývajících dvou dimenzích (Nigérie, Keňa), nebo ani v jedné z dimenzí (Angola, Mosambik, Gabon).

Tomuto rozdělení do jisté míry odpovídá i důraz kladený na jednotlivé členské či evropské státy a proti tomu na EU jako celek, jelikož u Angoly, Mosambiku a Gabonu se v souvislosti s energetickou politikou mluví výhradně o členských, respektive evropských státech či korporacích. V Keni a Nigérii se sice korporace a členské či evropské státy zmiňují, ale větší důraz je kladen na EU. V Tanzanii je situace komplikovanější, neboť je na jednu stranu zdůrazňována role EU, která současně prosazuje své energetické zájmy, ale

ty nelze z logiky věci prosazovat bez kooperace s korporacemi, neboť právě ony ropu do Evropy dovážejí. Vztah mezi korporacemi a jejich „mateřskými“ státy v kontextu s energetickou politikou EU však není předmětem této studie, a proto se jim dále nebudeme zabývat a ponecháme tak prostor pro navazující výzkum.

Dle našeho názoru nelze v rámci zkoumaných zemí a období Evropskou unii považovat za jednoznačného aktéra v energetické politice, neboť ve většině případů nesleduje svoje primární energetické zájmy. To však nemusí nutně znamenat, že prostřednictvím energetické politiky zaměřené na eradikaci chudoby a celkový rozvoj ekonomik partnerských států EU nesleduje své jiné, zvláště pak bezpečnostně-politické zájmy. Tomu by mimo jiné nasvědčoval i velký důraz na dostupnost energií v oblastech, které jsou klíčové i pro bezpečnost Evropy, tj. zejména v Nigérii a v Keni, jež jsou opakovaně označovány za klíčové aktéry regionální bezpečnosti. Evropskou unii tak lze považovat spíše za omezeného energetického aktéra ve vztazích s vybranými státy subsaharské Afriky.

¹ V tomto článku se zaměřujeme primárně na subsaharskou Afriku, s níž v článku ztotožňujeme pojem Afrika.

² „Rvačka“ či „závod“ o Afriku („*Scramble for Africa*“) označuje období intenzivního pronikání evropských mocností do Afriky, které odstartovala Berlínská konference (1884/1885) a jež během dvaceti let vyústilo v ovládnutí téměř celého kontinentu. „Nová rvačka“ pak odkazuje k rostoucímu soupeření o Afriku, jež vyvolal zejména rostoucí vliv nových regionálních mocností v čele s ČLR.

³ Afrika vlastní kolem 7,5 % světových zásob ropy, 7,1 % světových zásob zemního plynu, asi 6 % světových zásob uhlí (BP 2018) a má přibližně 20 % světových zásob uranu (World Nuclear Association, b. d.).

⁴ Afrika má také obrovský potenciál OZE. Africké řeky (zejména Nil, Kongo, Niger, Volta a Zambezi) mají společně potenciál přispět 13 % světové vodní spotřeby (IEA 2017). Africké pouště, zejména Sahara a Kalahari, mají také obrovský potenciál solární energie. Podobně existuje potenciál větrné energie v některých oblastech západní, jižní a východní části kontinentu (srovnej Charles – Mulili 2013: 175).

⁵ Nigérie má největší zásoby ropy v subsaharské Africe, kolem 2,2 % světových zásob, a zároveň je největším producentem ropy v Africe (BP 2018). Nigérie zajišťuje 6 % unijního importu ropy (European Commission 2016a). Má také největší zásoby plynu na africkém kontinentu, asi 2,8 % světových zásob (BP 2018). Nigérie zajišťuje kolem 2 % unijního dovozu plynu, respektive 10 % dovozu LNG, což reprezentuje 23 % nigerijského exportu LNG (European Commission 2016b; Eurogas 2016).

⁶ Na území Angoly se nachází druhé největší zásoby ropy v SA, asi 0,6 % světových zásob (BP 2018). Angola je druhým největším producentem ropy v subsaharské Africe, který zajišťuje přibližně 2,62 % unijního importu ropy (European Commission 2016a). Angola má přibližně 0,3 bilionu m³ ověřených zásob plynu (BP 2018) a je spíše malým producentem plynu (EIA 2016b). Angola má pouze jeden terminál LNG (BP 2018; European Commission 2016b).

⁷ Podobně Gabon má páté největší zásoby ropy v subsaharské Africe ve výši 0,1 % světových zásob ropy (BP 2018; EIA 2016c). Gabon patří mezi pět největších producentů ropy v subsaharské Africe (AFREC 2017) a zajišťuje 0,48 % dovozu ropy do zemí EU (European Commission 2016a). Gabon má přibližně 29,0 miliard m³ ověřených zásob plynu, z nichž většina je spojena s ropnými poli (AFREC 2017). Gabon v porovnání s Nigérií a Angolou nevystavuje do členských států EU žádný plyn ve formě LNG (srovnej EIA 2016c).

⁸ V Keni se podařilo objevit řadu komerčně výtěžitelných ropných polí, ale země čelí řadě překážek, které způsobily zpoždění produkce. Keňa zatím neprodukuje žádnou ropu, ale země má potenciál stát se ropným producentem, s největší pravděpodobností po roce 2020. Keňa nemá žádné ověřené zásoby plynu (EIA 2016f).

⁹ V Mosambiku se od roku 2010 nacházejí bohaté zásoby plynu ve výši kolem 2,8 bilionu m³. Tyto obrovské zásoby mají schopnost proměnit Mosambik ve významného vývozce LNG. V současné době Mosambik produkuje jen omezený objem plynu a vývoz LNG pravděpodobně nebude zahájen před rokem 2020 (EIA 2016d).

¹⁰ Podobně Tanzanie vlastní kolem 0,5 bilionu m³ plynu a je prozatím malým producentem plynu a veškerou svou produkci spotřebuje. Do budoucna by se země měla stát důležitým vývozcem LNG. Tanzanie nevládní žádné zásoby ropy (EIA 2016e).

¹¹ Skupina zemí Afriky, Karibiku a Pacifiku.

¹² Tento program byl ukončen k 31. březnu 2018.

Literatura

- Beneš, Vít (2008): Diskurzivní analýza. In: Drulák, Petr a kol: *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, s. 92–124.
- Brattberg – Rhinard (2013): Actorness and effectiveness in international disaster relief: The European Union and United States in comparative perspective. *International Relations*, Vol. 27, No. 3, s. 356–374.
- Bretherton, Charlotte – Vogler, John (2006): *The European Union as a Global Actor*. London – New York: Routledge.

- Brutschin, Elina (2016): *EU Gas Security Architecture: The Role of the Commission's Entrepreneurship*. London: Palgrave Macmillan.
- Dejak, Stefano (2016): Kenya-EU partnership changing lives. *The Standard*, Kenya, 9. 5. 2016, <goo.gl/1kRvqK>.
- Del Biondo, Karen (2015): Norms or Interests? Explaining Instrumental Variation in EU Democracy Promotion in Africa. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 53, No. 2, s. 237–254, <https://doi.org/10.1111/jcms.12169>.
- De Micco, Pasquale (2014): The EU's energy security made urgent by the Crimean crisis. Brussels: European Parliament, <goo.gl/McHRbh>.
- Dryburgh, Lynne (2008): The EU as a Global Actor? EU Policy Towards Iran. *European Security*, Vol. 17, No. 2–3, s. 257.
- Elliot, Ashley (2016): *European Investment in Tanzania: How European investment contributes to industrialisation and development in Tanzania*. Dar es Salaam: European Commission.
- Ginsberg, H. Roy (1999): Conceptualizing the European Union as an International Actor: Narrowing the Theoretical Capability-Expectations Gap. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 37, No. 2, s. 429–454.
- Ginsberg, H. Roy – Eizenstat, E. Stuart (2001): *The European Union in International Politics: Baptism by Fire*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield.
- Goldthau, Andreas – Sitter, Nick (2015): *A liberal actor in a realist world: The European Union regulatory state and the global political economy of energy*. Oxford: Oxford University Press.
- Hadfield, Amelia (2013): Out of Africa: the energy-development nexus. In: Carbone Maurizio: *The European Union in Africa: Incoherent policies, asymmetrical partnership, declining relevance?* Manchester: Manchester University Press, s. 209–237.
- Hoeglinger, Dominic (2016): *Politicizing European Integration: Struggling with the Awakening Giant*. New York: Palgrave Macmillan.
- Hynek, Nik – Střítecký, Vít (2010): Český diskurz o protiraketové obraně a národní zájem. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 45, No. 1, s. 5–32.
- Chaban, Natalia – Kelly, Serena (2017): Tracing the evolution of EU images using a case-study of Australia and New Zealand. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 55, No. 4, s. 691–708, <https://doi.org/10.1111/jcms.12510>.
- Chaban, Natalia – Miskimmon, Alister – O'Loughlin, Ben (2017): The EU's Peace and Security Narrative: Views from EU Strategic Partners in Asia. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 55, No. 6, s. 1273–1289, <https://doi.org/10.1111/jcms.12569>.
- Charles, Michael B. – Mulili, Benjamin Mwanzia (2013): Africa-EU Partnership on Energy. In: Mangala, Jack (ed.): *Africa and the European Union: A Strategic Partnership*. London: Palgrave Macmillan, s. 171–193.
- Jeníčková, Martina (2011): EU jako inspirace pro Latinskou Ameriku? Analýza argentinských a kolumbijských médií. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 4, s. 57–77.
- Jupille, Joseph – Caporaso, James A. (1998): States, Agency, and Rules: The European Union in Global Environmental Politics. In: Rhodes, Carolyn (ed.): *The European Union in the World Community*. London: Rienner, s. 214–220.
- Kratochvíl, Petr – Cibulková, Petr – Beník, Michal (2011): The EU as a 'Framing Actor': Reflections on Media Debates About EU Foreign Policy. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 49, No. 3, s. 391–412, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2010.02122.x>.
- Kratochvíl, Petr – Šimon, Ondřej (2011): EU jako aktér: Analýza uznání jako dimenze aktérství Evropské unie. *Politologický časopis*, Vol. 2011, No. 1, s. 3–18.
- Krippendorff, Klaus (2004): *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. London: Sage Publications.
- Kuchařová, Alžběta (2014): Teorie aktérství EU a Lisabonská smlouva EU jako aktér v oblasti zahraniční politiky. *Současná Evropa*, Vol. 21, No. 1, s. 71–84.
- Maltby, Tomas (2013): European Union energy policy integration: A case of European Commission policy entrepreneurship and increasing supranationalism. *Energy Policy*, Vol. 55, s. 435–444.
- Masawe, Alawi (2014): How Tanzania loses Sh3 trillion annually. *The Citizen News*, 13. 5. 2014, <http://www.thecitizen.co.tz/News/national/How-Tanzania-loses-Sh3-trillion-annually/1840392-2312440-b732ul/index.html>.
- Onwuemenyi, Oscarline (2009): Problems of Nigeria's energy sector are systemic, EU. *Vanguard News*, 26. 10. 2009, <https://www.vanguardngr.com/2009/10/problems-of-nigeria's-energy-sector-are-systemic-eu-2/>.
- Speciální číslo International Relations (2013): EU External Policy at the Crossroads: The Challenge of Actorness and Effectiveness. *International Relations*, Vol. 27, No. 3, s. 261–390.
- Speciální číslo Mezinárodní vztahy (2011): EU jako aktér. *Mezinárodní vztahy*, roč. 46, č. 4, s. 5–93.
- Sucirelli, Daniela (2010): *The European Union's Africa Policies. Norms, Interests and Impact*. University of Tampere: Ashgate.
- Šimon, Ondřej (2011): Aktérství EU v boji proti somálskému pirátství. *Mezinárodní vztahy*, Vol. 46, No. 4, s. 38–56.
- Thomas, C. Daniel (2012): Still Punching below its Weight? Coherence and Effectiveness in European Union Foreign Policy. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 50, No. 3, s. 457–474, <https://doi.org/10.1111/j.1468-5965.2011.02244.x>.
- Tichý, Lukáš a kol. (2017): *Otevírání Íránu a jeho význam pro energetickou bezpečnost EU*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

- Tichý, Lukáš – Odintsov Nikita (2015): Energetická bezpečnost Evropské unie a její vztahy s Íránem. *Obrana a strategie*, 2015, Vol. 25, No. 2, s. 5–29.
- Tocci, Nathalie (2008): *Who is a normative foreign policy actor? The European Union and its global partners*, Brussels: Centre for European Policy Studies, <<https://www.ceps.eu/system/files/book/1661.pdf>>.
- Valiyeva, Kamala (2016): The EU's Eastern Partnership: normative or geopolitical power projection? *Eastern Journal of European Studies*, Vol. 7, No. 2, s. 11–25.
- Vanguard (2017): Okowa urges EU To ensure relocation Of oil firms to areas of operations. *Vanguard News*, 7. 6. 2017, <goo.gl/ao14oL>.
- Venturi, Bernardo (2016): *The EU's Struggle with Normative Leadership in Sub-Saharan Africa*. Rome: Istituto Affari Internazionali, November, <goo.gl/FnquQ7>.
- Waisová, Šárka (2011): Afrika jako evropský energetický dodavatel budoucnosti: dodávky z afrických zemí jako jedno z řešení energetické bezpečnosti České republiky a Evropské unie. In: Strítecký, Vít a kol.: *Česká zahraniční politika: mezi politickým (ne)zájmem a byrokratickou efektivitou*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 27–41.
- Youngs, Richards (2009a): *Energy Security: Europe's New Foreign Policy Challenge*. London – New York: Routledge, s. 126–150.
- Youngs, Richards (2009b): *What Role for Sub-Saharan Africa in Europe's Energy Policies?* EDC 2020, Working Paper No. 5, November.

Dokumenty

- AFREC (2017): *Africa Energy Statistics 2017 Edition*. African Energy Commission.
- BBC (2013): Angola's Jose Eduardo Dos Santos hits out at Portugal. *BBC News*, 15. 10. 2013, <<http://www.bbc.com/news/world-africa-24540361>>.
- BP (2018): *The BP Statistical Review of World Energy*. British Petrol, June, <<https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>>.
- Club of Mozambique (2016): European Union and Mozambique sign joint declaration on renewable energy. *Club of Mozambique*, 17. 11. 2016, <<http://clubofmozambique.com/news/european-union-mozambique-sign-joint-declaration-renewable-energy/>>.
- Delegation of the European Union for the Pacific (2014): *EU Joint Cooperation Strategy in Support of Kenya's Medium-term Plan 2014–2017*, <<https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/kenya-jp-web.pdf>>.
- DW (2013): Angola ends partnership with Portugal. *Deutsche Welle*, 17. 10. 2013, <<http://www.dw.com/en/angola-ends-partnership-with-portugal/a-17165355>>.
- EC and Federal Republic of Nigeria (2009): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme: 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-nigeria-2008-2013_en.pdf>.
- EC and Government of the Republic of Angola (2008): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme: 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-angola-2008-2013_en.pdf>.
- EC and Republic of Kenya (2007): *Country Strategy Paper and Indicative Programme for the period 2008–2013*. <http://eeas.europa.eu/archives/delegations/kenya/documents/eu_kenya/kenya_csp2008_2013.pdf>.
- EC and Republic of Mozambique (2007): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-mozambique-2008-2013_en.pdf>.
- EC and United Republic of Tanzania (2007): *Country Strategy Paper and National Indicative Programme for the period 2008–2013*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-tanzania-2008-2013_en.pdf>.
- EC et République Gabonaise (2007): Document de stratégie pays et Programme indicatif national pour la période 2008–2013. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/csp-nip-gabon-2008-2013_fr.pdf>.
- EU and Federal Republic of Nigeria (2014): National Indicative Programme for the period 2014–2020. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-nigeria-20140619_en.pdf>.
- EU and Government of the Republic of Angola (2012): EU-Angola Joint Way Forward. <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/jwf_en.pdf>.
- EU and Republic of Angola (2017): 3rd Angola-European Union Ministerial Meeting. Brussels: European Union External Action, 7. 3. 2017, <goo.gl/kp2vP7>.
- EU and Republic of Kenya (2014): *EU – Kenya Cooperation: National Indicative Programme 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-kenya-20140619_en.pdf>.
- EU and Republic of Kenya (2016): EU Joint Cooperation Strategy in Support of Kenya's Medium-term Plan 2014–2017. Brussels: European Union External Action, 4. 7. 2016, <<https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/kenya-jp-web.pdf>>.
- EIA (2016a): Nigeria. The U. S. Energy Information Administration, May 23, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=NGA>>.
- EIA (2016b): Angola. The U. S. Energy Information Administration, May 18, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=AGO>>.
- EIA (2016c): Gabon. The U. S. Energy Information Administration, December, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=GAB>>.
- EIA (2016d): Mozambique. The U. S. Energy Information Administration, April, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=MOZ>>.

- EIA (2016e): Tanzania. The U. S. Energy Information Administration, April, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=TZA>>.
- EIA (2016f): Kenya. The U. S. Energy Information Administration, April, <<https://www.eia.gov/beta/international/analysis.cfm?iso=KEN>>.
- EU and Federal Republic of Nigeria (2014): *National Indicative Programme for the period 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-nigeria-20140619_en.pdf>.
- EU and Government of the Republic of Angola (2012): *EU-Angola Joint Way Forward*, <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/jwf_en.pdf>.
- EU and Government of the Republic of Angola (2015): *National Indicative Programme: 2014–2020*. <https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/nip-angola-edf11-2016_en.pdf>.
- EU and Republic of Mozambique (2015): *National Indicative Programme 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-mozambique-edf11-2015_en_0.pdf>.
- EU and United Republic of Tanzania (2014): *National Indicative Programme for United Republic of Tanzania 2014 to 2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-tanzania-20140619_en.pdf>.
- EU et Gouvernement de la République Gabonaise (2014): *Programme indicatif national pour le 11ème Fonds Européen de développement 2014–2020*. <https://ec.europa.eu/europeaid/sites/devco/files/nip-gabon-20140619_fr.pdf>.
- Eurogas (2016): *Statistical Report 2015*. Eurogas, <goo.gl/7Djj1D>.
- European Commission (2006): Communication From the Commission to the Council and the European Parliament, *Interconnecting Africa: the EU-Africa Partnership on Infrastructure*. COM (2006) 376 final, Brussels, 13. 07. 2006, <https://ec.europa.eu/europeaid/communication-commission-council-and-european-parliament-interconnecting-africa-eu-africa_en>.
- European Commission (2016a): Registration of Crude Oil Imports and Deliveries in the European Union (EU28). European Commission: Directorate-General for Energy, <<https://ec.europa.eu/energy/en/data-analysis/eu-crude-oil-imports>>.
- European Commission (2016b): *Imports and secure supplies: Diverse, affordable, and reliable energy from abroad*. European Commission, October 26, <goo.gl/9d4tZ4>.
- European Commission (2017): *Nigeria*. Brussels: European Commission, 16. 11. 2017, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_111549.pdf>.
- European Commission (2018): *European Union, Trade in goods with Nigeria*. Brussels: European Commission, Directorate General for Trade, 16. 4. 2018, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113427.pdf>.
- European Commission (b. d. a): *ACP-EU Energy Facility*, <http://ec.europa.eu/development/body/theme/energy/initiative/acp-eu-energy_facility.htm>.
- European Commission (b. d. b): *EUEI – Partnership and Dialogue Facility*. <<http://ec.europa.eu/development/body/theme/energy/initiative/euei-pdf.htm>>.
- European Commission (b. d. c): *EU-Africa Infrastructure Trust Fund*. <https://ec.europa.eu/europeaid/regions/africa/eu-africa-infrastructure-trust-fund-eu-aif_en>.
- European Council (2017): *Joint declaration of 5th African Union-European Union Summit*. Abidjan, 29–30 November. <<http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/11/30/african-union-european-union-summit-joint-declaration/>>.
- European Court of Auditors (2015): *ACP–EU Energy Facility support for renewable energy in East Africa*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Eurostat (2017): *EU-Africa trade in goods*. Eurostat, 2017, <<http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20171129-1>>.
- Evropský parlament (2014): First Angola-European Union Ministerial Meeting. Joint Press Statement. Brusel: Evropský parlament, 17. 10. 2014, <http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2014_2019/documents/droi/dv/401_jointpresstatementeuangola_401_jointpresstatementeuangola_en.pdf>.
- GABON Review (2016): Tribune Libre: «Union européenne-Afrique: Un avenir commun». *GABON Review*, 8. 4. 2016, <<http://gabonreview.com/blog/tribune-libre-union-europeenne-afrique-un-avenir-commun/>>.
- GABONEWS (2016): Ali Bongo Ondimba plaide en faveur de la reprise des négociations entre l'Afrique centrale et l'Union européenne (APE). *GABONEWS*, 30. 7. 2016, <<http://www.gabonews.com/fr/actus/communiquer/article/ali-bongo-ondimba-plaide-en-faveur-de-la-reprise>>.
- IEA (2017): *Energy Access Outlook 2017: From Poverty to Prosperity*. The International Energy Agency, <goo.gl/7BXsDo>.
- JAES (2007a): *The Africa-EU strategic Partnership: A Joint Africa-EU Strategy*. <<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-africa/>>.
- JAES (2007b): First Action Plan (2008–2010): For the Implementation of the Africa-EU Strategic Partnership – Final, as endorsed by the Africa-EU Ministerial Troika, Accra 31 October 2007. <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/how-it-works/africa-eu-summit>>.
- JAES (2010): *Joint Africa EU Strategy Action Plan 2011–2013: Introductory Part*. <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/how-it-works/africa-eu-summit>>.
- JAES (2014a): Fourth EU-Africa Summit – Roadmap 2014–2017. Brussels, 2–3 April 2014. <<https://www.africa-eu-partnership.org/en/about-us/how-it-works/africa-eu-summit>>.

- JAES (2014b): *The Africa-EU Partnership: 2 Unions, 1 Vision. Summit Edition 2014*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 5. 3. 2014, <https://www.africa-eu-partnership.org/sites/default/files/documents/jaes_summit_edition2014_en_electronic_final.pdf>.
- Tanzania Invest (2017): EU to Support Tanzanian Budget with EUR 205 Million. *Tanzania Invest*, 7. 4. 2017, <goo.gl/yfHJ8Y>.
- The Citizen (2016): High tax bills scare away foreign firms. *The Citizen News*, 30. 11. 2016, <<http://www.the-citizen.co.tz/News/Business/High-tax-bills-scare-away-foreign-firms-/1840414-3469966-102knruz/index.html>>.
- United Nations (2014): *United Nations Conference On Trade and Development: GABON*. <http://unctad.org/Sections/dite_fdostat/docs/webdiaeia2014d3_GAB.pdf>.
- United Nations (2017): World population projected to reach 9.8 billion in 2050, and 11.2 billion in 2100. New York: United Nations Department of Economic and Social Affairs, 21. 6. 2017, <<https://www.un.org/development/desa/en/news/population/world-population-prospects-2017.html>>.
- w3newspapers.com (b. d.): *Word Newspapers and Magazines Online*. <<https://www.w3newspapers.com/>>.
- World Bank (2018): *Population, total*. <goo.gl/o7nUx9>.
- World Nuclear Association (b. d.): *Uranium in Namibia, Niger, South Africa*. London: World Nuclear Association, <goo.gl/2GjgjY; <goo.gl/69Hd8M; <goo.gl/ufTsoK>.

Poznámka

Autoři by na tomto místě chtěli poděkovat všem třem recenzentům za cenné a přínosné připomínky k našemu článku. Stejně tak by autoři chtěli poděkovat Janu Kovářovi z redakce MV za kritické a cenné poznámky k článku.

Článek je výstupem projektu Grantové agentury ČR s názvem „Vnitřní a vnější dimenze aktérství EU v energetických vztazích vůči Rusku a alternativním dodavatelům“, GAČR 18-00902S.